

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

مشخصات گزارش:

- نوع گزارش:
- طرح و لایحه
 - نظارتی
 - راهبردی

دفتر مطالعات اجتماعی

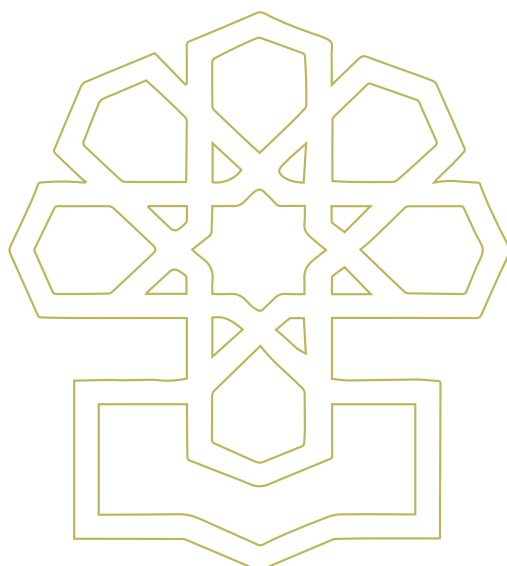
(گروه تعاون، مشارکت‌های
مردمی و سرمایه اجتماعی)

شماره مسلسل:

۲۱۰۱۹۸۵۶

تاریخ انتشار:

۱۴۰۳/۴/۱۰

اثر عملیات وعده صادق بر سرمایه اجتماعی حاکمیت

علیرضا حدادی

چکیده

کنشگری حاکمیت در ساحت‌های گوناگون راهبردی، تفنینی، نظارتی و عملیاتی نیازمند توجه دقیق به بر ساخت اجتماعی و پیامدهای آن رفتار است که این مهم از طریق ارزشیابی رفتارهای پیشین حاکمیت قابل دستیابی می‌باشد. در سال‌های گذشته سرمایه اجتماعی جمهوری اسلامی ایران به واسطه رخداد‌های گوناگون، دستخوش تغییرات مثبت و منفی شده است. شناسایی و اشراف بر رخداد‌هایی که سبب بهبود و افزایش سرمایه اجتماعی حاکمیت شده، برای افزایش امید اجتماعی و مدل‌سازی تکرار رفتار مشابه حاکمیت، می‌تواند عبرت‌آموز باشد. عملیات «وعده صادق» از جمله تصمیمات مهم و تاریخی است که سبب افزایش سرمایه اجتماعی حاکمیت در ابعاد مختلف شد. این گزارش در ادامه سلسله گزارش‌های پایش سرمایه اجتماعی حاکمیت، نشان می‌دهد چطور می‌توان با تصمیمات راهبردی و اجرای هوشمندانه آن، در عین اعلام اقتدار به دشمنان خارجی، مردم و جامعه داخلی را با خود همراه ساخت.

سرمایه اجتماعی مفهومی چندبُعدی است که می‌تواند وضعیت نمادین حاکمیت را در افکار عمومی نشان دهد. رهبر معظم انقلاب معتقدند؛ راهکار احیای این سرمایه بزرگ، یکسان بودن وعده و عمل مسئولان است [۱]. عملیات «وعده صادق» از مهم‌ترین نمونه‌های اجرای این راهکار در سال‌های پس از انقلاب اسلامی است. هم‌صدایی اقشار مختلف مردم در این باره کم‌سابقه بوده و حمایت عمومی از این اقدام حاکمیت، سبب بهبود سرمایه اجتماعی شده است. بعد از ماه‌ها درگیری در جنگ غزه، حمله به کنسولگری ایران در دمشق، سبب شد تا سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران در تاریخ ۲۶ فروردین ۱۴۰۳، با اعلام رسانه‌ای قبلی، طی عملیاتی ترکیبی و پیچیده، حجم زیادی از موشک‌ها و پهپادها را از آسمان چند کشور عبور داده و رژیم اشغالگر صهیونیستی و متحدانش را در اوج آمادگی نظامی، زمین‌گیر و تنبیه کند.

سرمایه اجتماعی با شاخص‌ها و مؤلفه‌های متعددی سنجیده می‌شود. مرکز پژوهش‌های مجلس در گزارش‌های متعدد پیشین تلاش کرده به صورت متناوب این شاخص را پایش کند [۲]. در بررسی الگوهای سنجش سرمایه اجتماعی، از مهم‌ترین ابعاد مشترک اندازه‌گیری، می‌توان به اعتماد متقابل، شبکه روابط و مشارکت اشاره کرد. وضعیت اعتماد، رابطه و مشارکت در سال‌های گذشته با فراز و فرودهایی روبه‌رو بوده است. پاسخ قاطع نظام جمهوری اسلامی به جنایت‌های صهیونیست‌ها، سبب شد تا مؤلفه‌های بسیاری از سرمایه اجتماعی جمهوری اسلامی ایران، نزد افکار عمومی کشور و جهان اسلام تقویت شود. با بررسی داده‌های شبکه‌های اجتماعی و پیگیری روند تحولات منطقه، از مهم‌ترین دستاوردهای این عملیات از منظر سرمایه اجتماعی، می‌توان به تغییرات مؤلفه‌هایی اشاره کرد، که در ادامه تبیین می‌شوند.

۲. تحلیل کارشناسی

در ساحت اعتماد به حکمرانی، وضعیت سرمایه اجتماعی در سال‌های اخیر به واسطه برخی عملکردها دچار خدشه شده بود. اما طرح‌ریزی پیچیده عملیات نظامی و اجتماعی اخیر، سبب افزایش شاخص‌های عملکرد نهادی، حمایت از تولیدکنندگان، تأمین امنیت عمومی و مدیریت بحران شد. عملکرد موفق نیروهای نظامی جمهوری اسلامی ایران در برابر رژیم صهیونیستی و از جمله عبور موشک‌ها و پهپادهای ایرانی از سامانه گنبد آهنین، نشان داد برخی بدگمانی‌ها و تشکیک‌های رسانه‌ای در باب امنیت، بی‌پایه و اساس است. همچنین مشخص شد، اصرار رهبر معظم انقلاب در سیاست‌های کلی و برنامه‌ریزی‌های بالادستی بر حمایت از تولید، دقیق بوده و دارای تجربه‌های موفق در ساحت نظامی و امنیتی است. همچنین متعاقب این حمله، ممکن بود ترس جمعی بر مردم عارض شده و مانند برخی کشورها رخدادهایی همچون صف‌های طولانی و هجوم به فروشگاه‌ها رخ دهد، اما برنامه‌ریزی همه‌جانبه این عملیات در بُعد مدیریت اجتماعی، با مدیریت مخاطرات و عادی‌سازی وضعیت در برابر تهدیدها، توانست نتیجه موفقیت‌آمیزی داشته باشد. این در حالی است که وضعیت «مدیریت بحران» از جمله پایین‌ترین مؤلفه‌ها در سال‌های گذشته بوده است. ارزیابی مردم از موفقیت مسئولان در مدیریت مخاطرات انسانی و طبیعی (زلزله، سیل، کرونا، بحران‌های شهری، زیست‌محیطی، تهدیدهای سایبری، جنگ، تهدیدهای نظامی و ...) بر میزان سرمایه اجتماعی حاکمیت اثر گذار است. بررسی شبکه‌های اجتماعی نشان می‌دهد، اقدام جمهوری اسلامی در تلافی جنایت صهیونیست‌ها، مدبرانه، به‌اندازه، انسانی و غیرتهاجمی درک شده است. برداشت مردم ایران از این موفقیت، باعث می‌شود که کارآمدی مسئولان و عقلانیت روندهای تصمیم‌گیری، مورد تأیید افکار عمومی قرار گیرد. با این توصیف، عملیات ویژه جمهوری اسلامی به بهبود و ارتقای سرمایه اجتماعی منجر شده است. در بُعد دوم از شاخص‌های سرمایه اجتماعی یعنی «نکویی روابط دولت و ملت»، اکثر مؤلفه‌ها در این برهه با افزایش مواجه شدند. هویت ملی بیانگر میزان احساس مردم از مشترک بودن سرنوشت‌شان است. در این باره احساسات مردمی در باره اقتدار منطقه‌ای و دیپلماسی عزتمندانه و مخالفت با تجزیه کشور، از جمله شاخص‌های مهم سرمایه اجتماعی قلمداد می‌شود. جالب اینکه حتی در جریان اغتشاشات سال ۱۴۰۱، همچنان موضوع «هویت ملی» برای مردم مقوله‌ای حیاتی بود. مطالعات دفتر اجتماعی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی نشان می‌دهد که این عامل توانست بنیان سرمایه اجتماعی را در آن برهه حساس حفظ

کند. اکنون نیز اقدام نیروهای نظامی در دفاع از کشور، غرور آفرین بود و بنابراین باعث افزایش سرمایه اجتماعی شد. برعکس، اگر جمهوری اسلامی به اقدام تجاوز کارانه رژیم صهیونیستی پاسخ نمی‌داد، اعتماد به نفس ملی مردم ایران خدشه‌دار می‌شد و در نتیجه سرمایه اجتماعی کاهش می‌یافت. در این رخداد، افتخار به هویت ملی مهم‌ترین صعود را در چند سال گذشته تجربه کرد و طیف‌های گوناگون مردم از جایگاه ایران در منطقه و جهان، احساس مباهات کردند. اگر چه در شرایطی که کشور با مشکلات عدیده اقتصادی دست و پنجه نرم می‌کند، اما این احساسات مردمی نسبت به اقتدار منطقه‌ای، حتی سبب دفاع از دستاوردهای علمی نخبگان، کاهش تمایل به مهاجرت به کشورهای با ارزش‌های غربی و حمایت از تمامیت ارضی شد. چنین رویکردی خود را بیش از همه در مقابله عمومی با تهمت بیگانگان به نمادهای ملی و ارزشی نشان داد.

مظلومیت مسلمانان غزه و ماه مبارک رمضان سبب شد، دل‌های مردم ایران بیش از پیش آماده پذیرش حقایق معنوی شده و پایبندی به ارزش‌های مشترک با حاکمیت در اقصای مختلف افزایش یابد. یکی از این ارزش‌های فراگیر که اغلب سلیقه‌های مختلف به آن احترام می‌گذارند، وطن‌دوستی است. رژیم صهیونیستی با حمله به کنسولگری ایران، خاک ایران را مورد تعرض قرار داد و بنابراین اقدام تلافی‌جویانه ایران برای تنبیه این رژیم، در چارچوب محافظت و دفاع از وطن تعبیر می‌شود. بنابراین انتظار می‌رود که با نشان دادن پایبندی دولت به این ارزش مهم، سرمایه اجتماعی افزایش یابد. پاسداشت مناسبات فرهنگی و سیاسی با پیگیری و تشجیع رزمندگان، نمایش نمادهایی همچون موشک، پرچم و پهپاد و ابراز تنفر از ظلم و قدرت پوشالی رژیم صهیونیستی خود را نشان داد.

وجود همدلی میان مردم و مسئولان باعث افزایش سرمایه اجتماعی می‌شود. در موضوع دفاع جمهوری اسلامی، خواسته و مطالبه‌ای از سوی آحاد مردم مبنی بر پاسخ و انتقام وجود داشت و حاکمیت در پاسخ به این خواسته و مطالبه مردمی بود که اقدام به عملیات ویژه نظامی کرد. همبستگی دولت و ملت سبب افتخار به شخصیت‌ها، ترویج دغدغه‌های کلیدی نظام و پنداشت از همسویی دولت با مردم شد. این همبستگی شاخص‌های مهمی همچون تاب‌آوری عمومی و ایستادگی در برابر هجمه تحریمی و رسانه‌ای دشمن را نیز افزایش داده است، چنان که در دهه ۱۳۶۰ و بحبوحه جنگ تحمیلی، مردم با مشاهده هم‌راستایی و خیر خواهی مسئولان، سختی‌های متعدد را تحمل و همچنان از سیاست‌ها و ارزش‌های حاکمیت پشتیبانی می‌کردند.

همچنین تغییرات وضعیت اعتماد نهادی به مراجع نظامی، امنیتی و مذهبی دیگر موضوع قابل بررسی در این برهه زمانی است. قدرت‌نمایی واقعی نظامی جمهوری اسلامی ایران در جریان عملیات عزتمندانانه وعده صادق، سبب افزایش قابل ملاحظه اعتماد نهادی در کشور شده است. نهادهای حوزوی و صدا و سیما نیز در سال‌های گذشته در اثر جنگ‌های شناختی و ترکیبی، با کاهش اعتماد عمومی مواجه بوده‌اند. عملکرد نهادهای مردمی و مذهبی در جنگ حق و باطل در فلسطین اشغالی و عملکرد و پوشش کامل اتفاقات در جریان عملیات وعده صادق، سبب بازگشت نسبی مرجعیت رسانه‌ای به صدا و سیما و افزایش اعتماد به رسانه ملی شده است.

شکل‌گیری این زمینه‌ها و تجمیع آن، سبب واکنش مردمی همدلانه به اظهارات و عملکرد مسئولان و پاسخ به فراخوانی‌های نظام و در نهایت افزایش مؤلفه مشارکت اجتماعی شده است. جوانان با دلگرمی و اعتماد به اقتدار نظامی کشور، شرایط تحریمی ایران را در نظر می‌گیرند و توانمندی و دستاوردهای علمی ایران را با ثروتمندترین کشورهای جهان مقایسه می‌کنند. این مهم سبب کاهش احساس محرومیت نسبت به سایر کشورها در توانمندی نظامی ایشان و افزایش امید جوانان شده است که وضعیت تمایل به مهاجرت و مشارکت حمایتی ایشان را در بلندمدت بهبود خواهد بخشید.

۳. جمع‌بندی

در مجموع می‌توان گفت عملیات وعده صادق بر بیش از هفده مؤلفه از چهل مؤلفه سرمایه اجتماعی، تأثیر مستقیم مثبت داشته که این اتفاق بعد از شهادت سردار قاسم سلیمانی بی‌سابقه است.

جدول ۱. اثر گذاری عملیات وعده صادق بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی

تغییرات	مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی حاکمیت	ردیف
-	تأمین کالاها و خدمات اساسی در بازار	۱
-	تأمین خدمات درمانی و سیاست‌های سلامت	۲
-	پنداشت از موفقیت نهادهای دینی (واکنش به جامعه روحانیون انقلابی)	۳
-	پنداشت از موفقیت نهادهای آموزشی	۴
-	پنداشت از عملکرد نظام در رفع مشکلات اقتصادی	۵
-	پنداشت از عملکرد مجلس در تقنین	۶
-	پنداشت از عملکرد نظام در رفع مشکلات اجتماعی	۷
↑	حمایت از تولیدکنندگان	۸
↑	تقاضای تأمین امنیت عمومی	۹
↑	مدیریت مخاطرات انسانی و طبیعی	۱۰
-	مدیریت اعتراضات و آشوب‌های اجتماعی	۱۱
-	عدالت اقتصادی طبقاتی در جهت دستیابی به رفاه عمومی	۱۲
-	عدالت قومی و مذهبی در جهت رفع تبعیض‌ها علیه اقلیت‌ها	۱۳
-	عدالت جنسیتی و رفع تبعیض از زنان	۱۴
-	عدالت رویه‌ای و پنداشت از شایسته‌سالاری در حاکمیت	۱۵
-	پنداشت از عدالت قضایی و حقوقی در جامعه	۱۶
↑	احساسات نسبت به اقتدار منطقه‌ای و دیپلماسی عزتمندانه	۱۷
↑	دفاع از دستاوردهای علمی، فرهنگی و ورزشی	۱۸
↑	عدم تمایل به مهاجرت از کشور	۱۹
↑	حمایت از تمامیت ارضی و مقابله با تجزیه و قوم‌گرایی	۲۰
↑	مقابله با انگ و تهمت بیگانگان به نمادهای ملی و ورزشی	۲۱
-	پاسداشت مناسک مذهبی	۲۲
↑	پاسداشت مناسبات فرهنگی و سیاسی حاکمیت	۲۳
↑	افتخار به شخصیت‌ها و اساطیر تراز اول نظام	۲۴
↑	ترویج دغدغه‌های نظام	۲۵
↑	پنداشت از همسویی دولت با مردم	۲۶
↑	ایستادگی در برابر تحریم‌ها	۲۷
-	امید به بهبود آینده اقتصادی	۲۸
-	امید به گشایش فضای باز سیاسی	۲۹
-	امید به گشایش فضای اجتماعی و فرهنگی	۳۰
↑	صداقت و شفافیت در عملکرد مسئولان	۳۱
-	شفافیت نهادهای انتصابی	۳۲
↑	اعتماد به رسانه ملی	۳۳

-	فساد و رانت در میان نهادهای حاکمیتی	۳۴
↑	واکنش همدلانه نسبت به اظهارات و عملکرد مسئولان	۳۵
-	پنداشت از حق مشارکت در تعیین سرنوشت	۳۶
↑	پاسخ به فراخوان‌های نظام	۳۷
-	مشارکت اجتماعی زنان	۳۸
↑	مشارکت اجتماعی جوانان	۳۹
-	مشارکت اقوام در مناسبات سیاسی و فرهنگی	۴۰

شکل ۱. اثرگذاری عملیات وعده صادق بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی

نکات این گزارش را می‌توان در گزارشی تفصیلی با تحلیل‌های کمی و آماری در کنار تحلیل‌های تیپ‌شناسانه کیفی در آینده تقویت کرد. تا به اینجا اقدام جمهوری اسلامی در مقابله با رژیم صهیونیستی، از منظر سرمایه اجتماعی حاکمیت مثبت ارزیابی می‌شود. برای حفظ و ارتقای سرمایه اجتماعی می‌توان از چنین رخدادهایی بهره برده و در سایر کنش‌های سیاسی و اجتماعی این اصول را به کار بست. برخی راهبردها در این واقعه مشهود بوده و می‌تواند در حکمرانی مورد توجه قرار گیرد. بسیاری از سیاستگذاری‌های کلان و تصمیم‌گیری‌های مهم در صورتی که با پشتوانه و براساس خواسته مردمی باشد، دارای نتایج موفقیت‌آمیز خواهد بود. همان طوری که اگر در حوزه‌های حساسیت و مقاومت اجتماعی وجود داشته باشد، اصرار بر اقدام، ممکن است سرمایه اجتماعی را کاهش دهد. لذا مناسب است که پیش از ورود به ساحت اجرا، حاکمیت، ارزش‌های فراگیر را مورد توجه قرار دهد و در چارچوب این ارزش‌ها، سیاست‌ها و کنش خود را تنظیم کند. ارزش‌هایی که در بین اقشار مختلف فراگیری چندانی ندارند، نمی‌تواند تولیدکننده یا فزاینده سرمایه اجتماعی باشد. به‌عنوان نمونه، مشاهده شد که ترویج و تکیه بر عناصر هویت ملی می‌تواند در این زمینه مؤثر واقع شود. عملیات وعده صادق به ما نشان داد که می‌توان در زمان‌های حساس، استراتژی صبر راهبردی را در کنار پاسخ متقابل، مذاکره در عین حفظ اقتدار را با عقلانیت، اندازه‌نگری، توجه به خواسته‌های مشروع مردم و اخلاق اسلامی مدنظر قرار داد. رفتارهای هیجانی، سخنان احساسی، افراط و تفریط، وعده‌های بی‌سرانجام می‌تواند باعث کاهش سرمایه اجتماعی شود و لازم است در مدیریت بحران از این موارد اجتناب شود.

۱. بیانات رهبر معظم انقلاب در نخستین دیدار رئیس جمهور و اعضای هیئت دولت سیزدهم (۱۴۰۰/۰۶/۰۶).
۲. حدادی، علیرضا و همکاران. (۱۴۰۲)، «سلسله گزارش‌های پایش سرمایه اجتماعی حاکمیت: گزارش اول تا ششم»، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

گزیده سیاستی

عملیات «وعده صادق» از جمله تصمیمات مهمی است که سبب افزایش سرمایه اجتماعی حاکمیت در ابعاد مختلفی چون افتخار به هویت ملی، همبستگی دولت و ملت، تأمین امنیت عمومی و مدیریت بحران شد.

